

כתיבה חמי שיף

הערות וייעוץ יונתן מזרחי, גדעון סולימני, זיו שטהל, יונתן קנוניק'

יעוץ משפטי עו"ד שלומי זכריה

עריכת טקסט מעין בן הגיא

עריכה לשונית ענת עינהר

עיצוב גרפי ליאור כהן

www.alt-arch.org | info@alt-arch.org

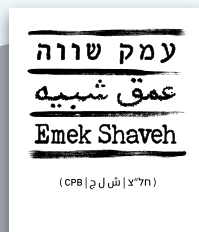
www.yesh-din.org | info@yesh-din.org | 03-5168563

דו"ח זה הופק בסיוע האיחוד האירופאי וקרן HEKS. התכנים הכלולים בדו"ח הם באחריות הבלעדית של הארגונים עמק שווה ויש דין בלבד ואין לראותם כמשקפים את עמדת האיחוד האירופאי או קרן HEKS.

זכותון לבעלי קרקעות

כיצד תוכלו להגן על זכויותיכם
אם התגלו עתיקות באדמתכם

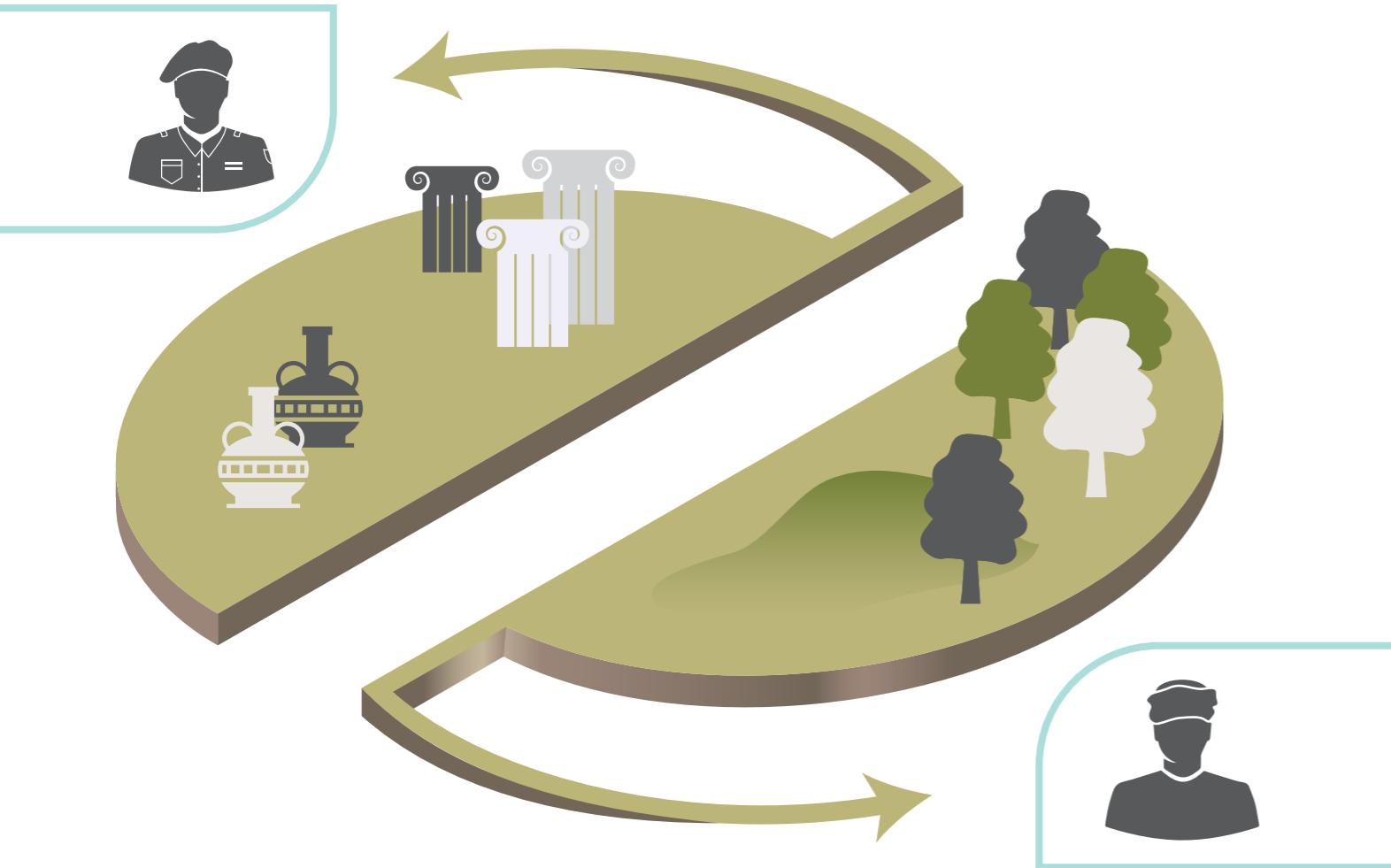

כמעט בכל חפירה בגדה המערבית מתגלים שרידים ארכיאולוגיים. מבחינת בעלי הקרקע - חקלאים או אנשים המבקשים לבנות על אדמתם - מציאתן של עתיקות בשטחם היא מכשול שיש להתגבר עליו, על מנת לאפשר להם להמשיך להשתמש באדמתם. בעלי קרקע בגדה המערבית מרבים לחשוש מפני גילויי עתיקות שיובילו לעצירת הבנייה, עיבוד האדמה ואפילו הפקעתה בידי הממשל. יחד עם זאת, התמצאות בחוק עשויה לעזור לבעלי הקרקע לנצל לטובתם את השרידים הארכיאולוגיים ולצמצם את הפגיעה באדמותיהם.

מטרתו של זכותן זה היא סיוע בביאור החוקים הנוגעים לעתיקות. מדובר בשני חוקים עיקריים: חוק העתיקות הירדני (התקף בשטח C בגדה המערבית) וחוק הקרקעות (רכישה לצרכי ציבור) הירדני מס' 2 1953.

לזכותן זה שלושה חלקים: בחלק הראשון יוצגו מספר כללים ושאלות ותשובות, אשר יציגו את דרכי הפעולה והאפשרויות השונות העומדות בידי אדם עם עתיקות בשטחו; בחלק השני יוצגו שני מקרים של בעלי קרקעות אשר נאבקו בכוונת הרשויות למנוע מהם לנצל את העתיקות שנמצאו באדמותיהם; בחלקו האחרון של הזכותן יובאו מושגי יסוד הנוגעים לעולם הארכיאולוגי.

כללי אצבע

במידה והתגלו עתיקות בשטח C, חובה לדווח על כך למנהל האזרחי בתוך **שלושה ימים**. חשוב לזכור: העתיקות שייכות לריבון בשטח (באופן זמני, משמש אלוף פיקוד המרכז בתפקיד חליף הריבון), אבל האדמה נשארת בבעלותו של בעל הקרקע.

אסור לבעל הקרקע לחפור בשטחו בעצמו ואסור לו לסחור בעתיקות ללא רישיון. מי שיעשה כן, יסתכן בקנס ואף במעצר.

החוק אוסר לבצע כל פעולה שעלולה לפגוע בעתיקות, כגון פירוק אבנים, בנייה על העתיקות או עיבוד חקלאי של האדמה.

למנהל האזרחי אסור לקיים חפירה או כל בדיקה ארכיאולוגית ללא אישורו של בעל הקרקע, אלא באישור בית משפט.

חוק העתיקות הוא חוק מורכב; במידה ונמצאו עתיקות באדמתך, רצוי ללמוד את החוק ומומלץ להיעזר באנשי מקצוע.

הכרזה על אתר ארכיאולוגי

הכרזה היא פעולה משפטית הקובעת כי אתר מסוים הוא אתר עתיקות. מרגע ההכרזה, ניתנות לרשויות סמכויות רבות להתערבות בנעשה במקום. כל עוד לא הוכרז המקום כאתר ארכיאולוגי, אין לרשויות זכות להתערב בנעשה שם, אלא אם כן נמצאו במקום עתיקות במהלך עבודות הפיתוח הכוללות כל סוג של בנייה, סלילת כבישים והנחת תשתיות.

רוב האתרים הארכיאולוגיים הוכרזו כך כבר בימי המנדט הבריטי. אתרים מעטים הוכרזו בימי השלטון הירדני ובודדים בתקופת השלטון הצבאי הישראלי. ביכולתו של כל בעל קרקע לברר אם אדמתו הוכרזה כאתר עתיקות על ידי בדיקה באתר האינטרנט של רשות העתיקות הישראלית או ברשומות ובהכרזות המנדט, אותן יש לבקש מהמנהל האזרחי.

שאלות נפוצות ותשובות

1. כיצד מוכרז אתר ארכיאולוגי?

על פי חוק העתיקות (הירדני והישראלי), כל אתר או חלק מאתר אשר נבנה לפני שנת 1700 הוא אתר ארכיאולוגי. כמו כן, חלקים שנוספו למבנה לאחר שנת 1700 באופן בלתי נפרד, אף הם מוכרים כאתר עתיקות. לפיכך, על פי חוק העתיקות הירדני, יהיו החלקים הנוספים מוגנים מפני הריסה.

2. מהו ההליך החוקי להכרזה על אתר ארכיאולוגי?

לקראת הכרזה על אתר ארכיאולוגי יש לפרסם הודעה במרכז המחוז, הנפה או הכפר, שבו נמצא אתר העתיקות המיועד. **במידה ולא פורסמה הודעה כזאת, חלה הפרה של ההליך החוקי וישנו בסיס משפטי להתנגד להכרזה (סעיף 9א) בחוק העתיקות הירדני.**

3. נמצאו שרידים ארכיאולוגיים בשטח פרטי. למי הם שייכים?

כל עתיקה, גם אם נמצאה בשטח פרטי, הינה רכוש הריבון, ובגדה המערבית, בשטח C, תהיה העתיקה רכושו של המנהל האזרחי, המשמש כנציגו של חליף הריבון. המנהל האזרחי מונה על ידי אלוף פיקוד מרכז - מתוקף תפקידו כחליף זמני של הריבון בגדה המערבית - בתור הגוף הצבאי האחראי על ההוצאה לפועל של מדיניותו בגדה המערבית. על כן, **קיום חפירה ללא אישור מנוגד לחוק ומוגדר כשוד עתיקות.** עבירה על החוק עלולה להוביל להטלת קנס ואף למעצר. בהתאם לסעיף 15 בחוק, כל אדם המגלה עתיקות או יודע דבר על גילוי עתיקות, חייב להודיע על כך לקמ"ט ארכיאולוגיה בתוך שלושה ימים. קמ"ט ארכיאולוגיה הוא הקצין הממונה על הארכיאולוגיה במנהל האזרחי (סעיף 7 בחוק העתיקות הירדני בשילוב עם דברי התחיקה הצבאית שהוצאו על ידי מפקד כוחות צה"ל במהלך 49 השנים האחרונות).

4. במידה ובכוונתם של יזם כלשהו או של המנהל האזרחי לערוך חפירה בשטח פרטי, האם עליהם לנקוט בצעדים למיניהם?

זכותו של בעל הקרקע להתנגד לחפירה בשטחו; או אז ייאסר על היזם או על המנהל האזרחי לערוך את החפירה, אלא אם כן יתקבל אישור לכך מבית המשפט. במידה וישנה כוונה לקיים חפירה בשטח פרטי, חובתו של בעל רישיון החפירה לקיים משא ומתן עם בעל הקרקע על השכרה או רכישה של שטחו לצורך ביצוע החפירה. במידה ואין הסכמה בין בעל הקרקע לבעל רישיון החפירה, רשאי בעל הרישיון לפנות לבית המשפט בבקשה להפקיע את השטח מידי בעליו. חשוב לציין שעד כה **לא מוכרים לנו מקרים שבהם הליך החפירה באדמה פרטית הגיע לערכאות משפטיות** (סעיף 11 בחוק העתיקות הירדני).

5. האם זכותו של המנהל האזרחי לחפור באדמה פרטית ללא מתן רשות מבעליה? האם חוקי להרוס שטח חקלאי לטובת חפירות ארכיאולוגיות?

על אף שחוק העתיקות הירדני קובע כי גם עתיקות הנמצאות באדמה פרטית הן רכוש המדינה ונמצאות באחריותו של קמ"ט ארכיאולוגיה, חשוב לזכור כי האדמה נשארת בבעלותו של בעליה. על כן, **אסור לקמ"ט ארכיאולוגיה לקיים חפירה, להרוס שטח חקלאי או לבצע כל פעולה אחרת אם לא ניתן לכך אישור מצד בעל הקרקע או שהתקבלה החלטה על ידי בית המשפט המאשרת את החפירה למרות התנגדות בעל הקרקע.** כך לדוגמא, מוכרים מספר מקרים שבהם קיומן של עתיקות בשטח פרטי הוביל להוצאת צו להריסת בתים ולמניעת גישה של אנשים לאדמותיהם.

6. כיצד יכול בעל הקרקע לקבל מידע על היקף החפירה הצפויה בשטחו?
כל מי שמבקש לקיים חפירה בשטח כלשהו, חייב להגיש לקמ"ט ארכיאולוגיה במנהל האזרחי תרשים עם פירוט השטח הנדון. לצורך הכנת התרשים, יש לקיים בדיקות ארכיאולוגיות מקדימות. כל אדם שחפירה ארכיאולוגית מתוכננת בשטחו, רשאי לדרוש מידע על הבדיקות שיקבעו את היקף החפירה. יתר על כן, במידה והעתיקות שבשטח ימנעו מבעל הקרקע שימוש באדמתו (שימושים כגון בנייה, עיבוד ועוד), זכותו לדרוש לקיים בדיקות אלה, על מנת לקבוע את היקף החפירות הצפויות בשטחו ועל מנת לברר מה הן הדרכים שיאפשרו לו לקיים עבודות פיתוח משלו בקרקע, מבלי לפגוע בעתיקות שנמצאו שם (סעיף 22 בחוק העתיקות הירדני).

שימושים באדמה עם עתיקות

1. האם יכול בעל הקרקע לבנות בשטחו לאחר שהוכרז כאתר ארכיאולוגי?
אין איסור גורף על בנייה בשטח שהוכרז כאתר ארכיאולוגי. יחד עם זאת, על מנת לבנות באתר עתיקות מוכרז, יש צורך בקבלת אישור מיוחד מטעם הרשויות האחראיות על ההגנה והניהול של העתיקות. כיום, רשות זו היא קמ"ט ארכיאולוגיה במנהל האזרחי. במידה והבקשה לבנייה נדחית ע"י הקמ"ט, חשוב להימנע מבנייה לא חוקית ולמצוא דרכים אחרות להיאבק בהחלטות אלו במסגרת החוק. החלטה לקדם פעולת בנייה ללא אישור עלולה להוביל להוצאת צווי הריסה של המבנה (סעיפים 41-45 בחוק העתיקות הירדני) ואף להליכים משפטיים ומנהליים אחרים, שיתבצעו על ידי רשויות הצבא והמנהל האזרחי.

2. במידה ובעל הקרקע מצא עתיקות בשטחו תוך כדי בנייה, מה עליו לעשות?
במידה ונמצאו עתיקות בעת הבנייה בשטח, חייב בעל הקרקע להודיע על כך לקמ"ט
ארכיאולוגיה תוך שלושה ימים ולקבל ממנו אישור מיוחד להמשך הבנייה. כאמור, אין איסור
גורף על בנייה בשטח הכולל עתיקות.

3. במידה וחפרו אתר עתיקות בשטח והשאירו אותו חשוף, האם זכותו של בעל הקרקע לתחזק
את האתר בעצמו ולפתוח אותו לתיירים?

באופן עקרוני, יכול כל אדם לפעול בשטח הנמצא בבעלותו כראות עיניו ובהתאם להוראות
הדין החלות בעניין. יחד עם זאת, מאחר ולפי החוק שייכת האחזיות על העתיקות לקמ"ט
ארכיאולוגיה במנהל האזרחי, חייב בעל הקרקע לפתח את אתר העתיקות שברשותו בשיתוף עם
הקמ"ט ולכל הפחות באישורו. במקרים אחדים, מאבקים של תושבים פלסטיניים הוביל לשינוי
ולביטול האישור שניתן למתנחלים לפתח אתרים ארכיאולוגיים הנמצאים בבעלות פרטית
פלסטינית. שני מקרים כאלה - בתל רומיידה ובאמת הביאר - יוצגו בהרחבה בהמשך המסמך.

4. האם רשאי בעל הקרקע לנהל חפירה ארכיאולוגית בשטחו?

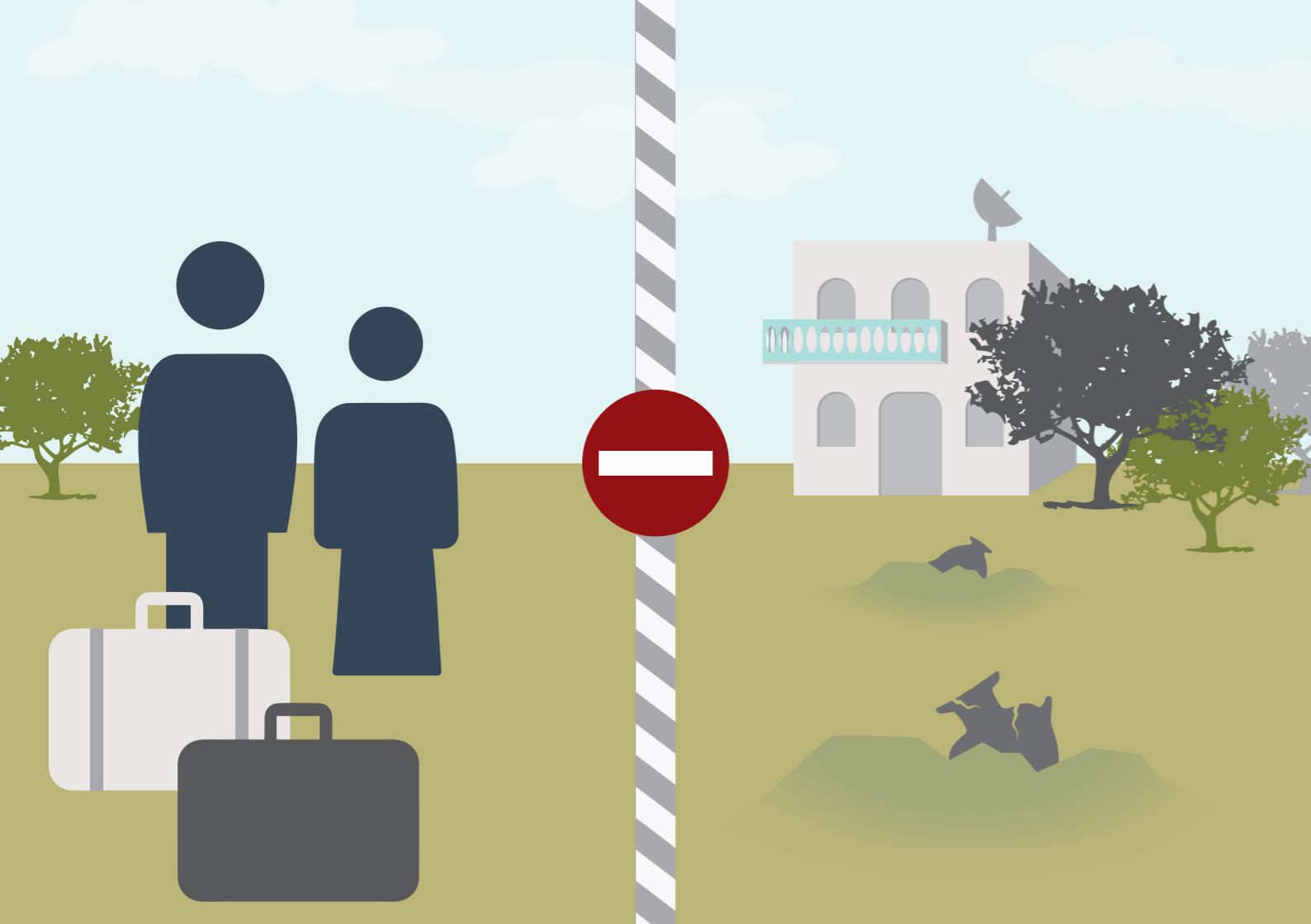
חפירה ארכיאולוגית מותרת לארכיאולוגים מורשים בלבד. על כן, כל אדם המבקש לנהל חפירה בשטחו, חייב להוכיח כי הוא בעל הכשרה כארכיאולוג מטעם מוסד מדעי מוכר. כמו כן, עליו להוכיח כי ישנו מוסד מדעי מוכר המוכן לערוך לסמכותו המדעית וכי יש לו היכולת לממן את החפירה הארכיאולוגית (סעיף 20 בחוק העתיקות הירדני).

5. האם ניתן לסחור בממצאים קטנים (כמו קנקנים, מטבעות, כתובות, תכשיטים, פסלונים וכדומה) שהתגלו בשטח פרטי?

בשל הגדרת העתיקות כרכוש הריבון (בגדה המערבית אלוף פיקוד מרכז מוגדר חליף הריבון), חל איסור על סחר בעתיקות ללא היתר מהרשויות. אדם המבקש לסחור בעתיקות חייב להנפיק רישיון מיוחד לסחר בעתיקות מידי קמ"ט ארכיאולוגיה במנהל האזרחי. כל המבקש להנפיק רישיון לסחר בעתיקות חייב לעמוד במספר תנאים: **תשלום של אגרה שנתית, הצהרה על פריטים עתיקים הנמצאים בבעלותו ומתן התחייבות להימנע מקנייה או ממכירה של סחורה גנובה או מזויפת** (סעיפים 37-40 בחוק העתיקות הירדני).

הפקעה¹

נכון לכתובת מסמך זה, לא מוכרים לנו מקרים בגדה המערבית או בשטח ישראל של הפקעת אדמות לצורך חפירה ארכיאולוגית או הגנה על עתיקות.

סוסיא שבדרום הר חברון הוא המקרה המוכר היחיד שבו נעשה שימוש בצו צבאי לצורך גירוש תושבים החיים באתר עתיקות, ואילו זנוטא הוא המקרה המוכר היחיד שבו טענה המדינה שיש לפנות תושבים משטחם משום שהם חיים באתר עתיקות. נכון לכתובת מסמך זה, עוד לא התקבלה החלטה בעניינם של תושבי זנוטא ולא ברור אם בית המשפט יקבל את טענת המדינה נגדם. שני מקרים אלה מעוררים מספר שאלות בנוגע לשימוש שנעשה בעתיקות כדי לפגוע בזכויות הפלסטינים באדמותיהם.

1. הפקעה פירושה רכישת קרקעות על ידי המדינה ללא הסכמת בעליהן. הפקעה יכולה להתבצע כאשר המדינה מקדמת תכנית המוגדרת כצורך ציבורי. על פי החוק הקיים בגדה המערבית צורך ציבורי הינו כל צורך שהריבון החליט עליו כעל צורך חיוני לציבור (סעיף 2 בחוק הקרקעות (רכישה לצרכי ציבור) הירדני מס' 2 (1953). בהתאם לפסיקת בג"ץ בנושא קיימת חובה שכאשר מתבצעת הפקעה הצורך הציבורי ישרת את האוכלוסייה הפלסטינית (ראה הערה 2).

1. מדוע יכול השלטון הצבאי להפקיע שטח לטובת חפירה ארכיאולוגית?
בהתאם לצו בדבר חוק הקרקעות (רכישה לצרכי ציבור) (יהודה ושומרון) (מס' 949) התשמ"א - 1981, המהווה עדכון של חוק ההפקעה הירדני משנת 1953, מותר לנציג הריבון להפקיע שטח לטובת צורך ציבורי. **צורך ציבורי מוגדר ככל צורך שהריבון קבע ככזה** (סעיף 2 בצו בדבר חוק הקרקעות (רכישה לצרכי ציבור). על פי פסיקת בית המשפט העליון, קיימת חובה על הרשויות המפקיעות לדאוג לכך שהצורך הציבורי ישרת את האוכלוסייה הפלסטינית.²

2. כיצד מחויב השלטון הצבאי להודיע על כוונתו להפקיע שטח לטובת חפירה ארכיאולוגית?
לאחר קבלת החלטה על הפקעת שטח לטובת חפירה ארכיאולוגית, מוטלת על הריבון (קמ"ט ארכיאולוגיה במנהל האזרחי) האחריות להודיע על החלטתו במספר דרכים:

א. לפני קבלת ההחלטה, על היזם להודיע על כוונתו להפקיע שטח מסוים בפרסום בעיתון רשמי בכל יום במשך 15 יום. בהודעה זו עליו להצהיר על כוונתו להגיש בקשה להפקעה של השטח וכי הוא עושה כן לטובת הציבור (כפי שמוגדר בסעיף 2 בצו בדבר חוק הקרקעות (רכישה לצרכי ציבור) (סעיף 3 בצו בדבר חוק הקרקעות (רכישה לצרכי ציבור). יחד עם זאת, על פי תיקון שהתקבל לצו זה בצו 949 (1981), במידה וקמ"ט ארכיאולוגיה במנהל האזרחי המבקש להפקיע את השטח הוא הריבון עצמו, חובה זו אינה חלה עליו.

ב. לאחר קבלת ההחלטה על הפקעת השטח המיועד, על נציג חליף הריבון (המנהל האזרחי) לפרסם את החלטתו בעיתון רשמי (סעיף 5 בצו בדבר חוק הקרקעות (רכישה לצרכי ציבור). בהתאם לתיקון לצו זה, אשר התקבל בצו 949 (1981), יהיה העיתון הרשמי קובץ המנשרים על פי משמעותו בצו בדבר קובץ המנשרים (יהודה ושומרון) (מס' 111) התשכ"ז - 1967.

2. בג"ץ 393/82 ג'מעית אסכאן אלמעלמון נ' מפקד כוחות צה"ל באיזור יהודה ושומרון (פסק דין מיום 28.12.1983)

ג. **לאחר קבלת ההחלטה**, על המנהל האזרחי להעביר העתקים של דבר ההחלטה לכל הבעלים הנוכחיים של האדמות שיופקעו. על בעל הקרקע הנוכחי מוטלת החובה להעביר רשימת שמות של כל בעלי העניין בשטחים אלה, אשר עלולים להפגע מהחלטת ההפקעה. רשימת שמות זו תסופק בתוך 15 יום מרגע שנמסרה לבעל הקרקע ההודעה על החלטת ההפקעה (סעיף 6 בצו בדבר חוק הקרקעות (רכישה לצרכי ציבור)).

ד. **על המנהל האזרחי** למסור העתק של דבר ההחלטה לכל בעלי הקרקע אשר עושים שימוש באדמה זו ורשומים בלשכת רישום הקרקעות או ברישומי ספר הקרקעות והמבנים. בקרקעות בלתי רשומות, תוגש רשימה של שמות בעלי זכות התפיסה בה.

3. האם המנהל האזרחי הפקיע בעבר שטח לטובת חפירה ארכיאולוגית?

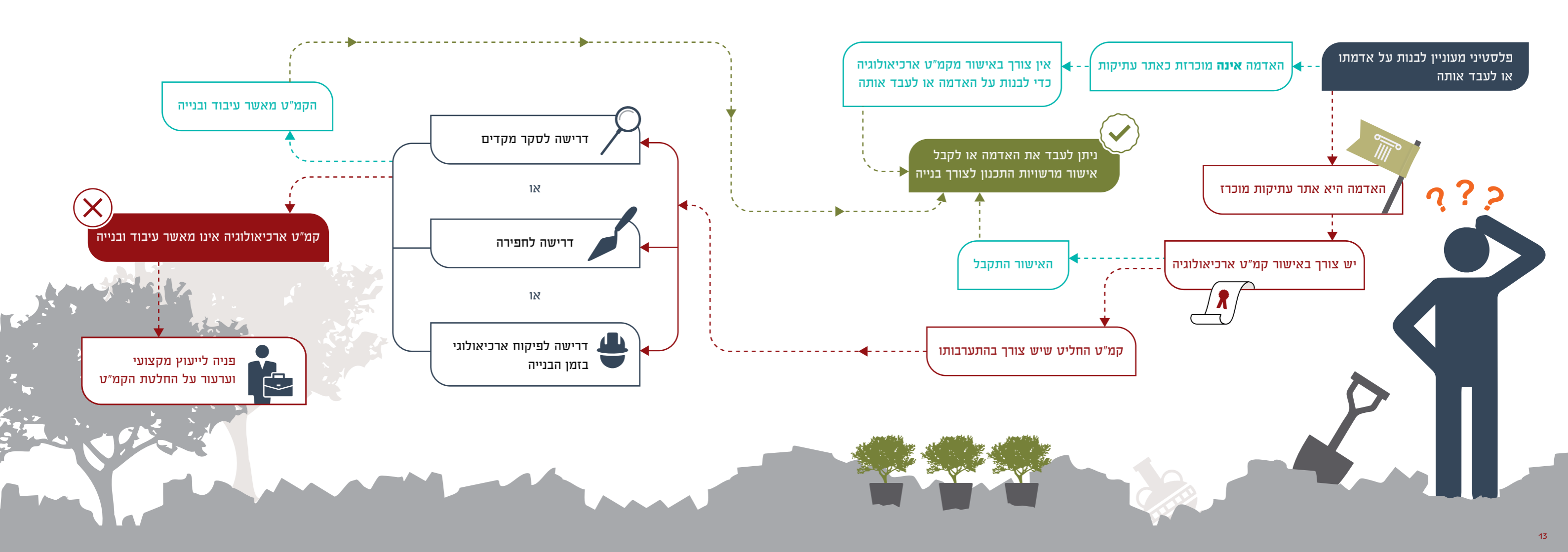
על אף שמבחינה חוקית ניתן להפקיע שטחים לטובת חפירה ארכיאולוגית, **זהו הליך סבוך ומורכב, וישנן דרכים שונות להתנגד להפקעה**. משום כך לא מוכרים מקרים של הפקעת שטחים פרטיים לטובת חפירה ארכיאולוגית. על כן, התמצאות בחוק מועילה מאוד במאבק נגד הפקעת האדמות.

4. במידה ונמצאו עתיקות באדמתו של בעל הקרקע, האם מגיע לו פיצוי על כך?

בשל העובדה כי השטח נשאר ברשותו של בעל הקרקע, הוא אינו זכאי לפיצויים. רק במידה וישנה כוונה להפקיע את האתר הארכיאולוגי מידי בעליו, חייבת המדינה לשלם לו פיצויים. זאת על אף שסעיף 10 בחוק העתיקות הירדני קובע כי הימצאותן של עתיקות במקום מונעת כל פעולה שעלולה לשנות את צורת העתיקות או לפגוע בהן. קיימת אפשרות לערער על קביעת שומת הפיצויים בפני וועדת העררים הצבאית הפועלת במסגרת בתי המשפט הצבאיים במחנה עופר.

מקרי מבחן

תל רומיידה שבחברון

תל רומיידה הוא התל העתיק של חברון. חלקו מיושב בידי כמה משפחות פלסטיניות וחלקו משמש לחקלאות. מאז הקמת ההתנחלות היהודית בחברון, מתנהל מאבק חריף על השליטה בתל בין מתנחלי חברון לבין התושבים הפלסטינים. בעקבות כך, בשנת 1984 יזם יצחק רבין, שר הביטחון של ישראל דאז, תכנית חפירות ארכיאולוגיות בחברון. בינתיים הסתובב הגלגל, והיום ניתן לראות כיצד מנצלים מתנחלי חברון את הארכיאולוגיה כאמצעי להוכחת הקשרים ההיסטוריים שלהם למקום (עדות לקיומו של יישוב יהודי בחברון בתקופת המקרא) ולשלילת זכויותיהם של הפלסטינים שם.

מאז שנת 2014 מתנהלות חפירות מטעם קמ"ט ארכיאולוגיה ואוניברסיטת אריאל בשטחים הגובלים בבתי הפלסטינים. החפירות נועדו לקדם את הקמתו של פארק ארכיאולוגי שינוהל על ידי מתנחלי חברון. הוצאתה של תכנית זו אל הפועל תגרום לניתוקם של הבתים הפלסטיניים משאר חלקי העיר ותחזק את אחיזתם של המתנחלים במובלעת תל רומיידה.

מאז תחילת החפירות בתל, פנו התושבים הפלסטינים ועיריית חברון לבג"ץ, בדרישה להפסיק את החפירות מכיוון שהאדמות שייכות להם. בד בבד, טענה קבוצת תושבים יחד עם עמק שווה וארגון שוברים שתיקה, שאין לתת עדיפות למתנחלים בניהול הפארק הארכיאולוגי, משום שארכיאולוגיה היא נכס מורשת השייך לציבור כולו ועליה להיות בתחום אחריותם של תושבי המקום ונציגיהם - כלומר, הפלסטינים ונציגי השלטון שלהם.

בעקבות מאבק זה, התקבלה בדצמבר 2015 החלטה תקדימית על ידי המדינה, ולפיה יש לבטל את הסכם השכירות שנחתם בין מתנחלי חברון למנהל האזרחי על הניהול של הפארק הארכיאולוגי שעתיד לקום בתל רומיידה. חשיבותו של מאבק זה אינה מסתכמת בהגבלת ההתפשטות הפיזית של המתנחלים לאזורים בהם חיים פלסטינים; היא קשורה גם במאבק הסמלי להפיכת הארכיאולוגיה לנכס ששייך לכל הקבוצות והלאומים החולקים את המרחב, ולאמצעי של קשר ודו-שיח ביניהם.

אמת הביאר

אמת הביאר היא חלק ממערכת להובלת מים מאזור בית לחם לירושלים. אורכה של האמה הוא כ- 3 ק"מ. האמה היא תת-קרקעית ולא ניתן ללכת ברגל לכל אורכה. יחד עם זאת, מאז שנת 2000 מנסה המועצה האזורית גוש עציון להכשיר חלק מהאמה לאתר תיירות. זאת על אף שחלק זה של האמה נמצא על אדמות פרטיות של תושב הכפר אל-חאדר.

אף שלא ניתן לקבוע את תיארוכה המדויק של האמה, בית הספר שדה גוש עציון והמועצה האזורית גוש עציון מציגים אותה כאמה שנבנתה בימי בית המקדש השני וכעדות לעוצמתה של ירושלים בעת השלטון היהודי. פרויקט הפיתוח של אמת הביאר הוא אפוא אמצעי השתלטות על אדמות ופיתוח תיירות התומכת בהתנחלויות. לדוגמה, בשנת 2011 החליטו הרשויות הישראליות לשלב אתר זה במסלול "השביל ההיסטורי של ארץ ישראל" - חלק מפרויקט שמקדם אתרי מורשת לאומיים-יהודיים בישראל.

מספר פניות מטעם עיריית אל-חאדר ומטעם התושב שבשטחו התבצעו עבודות הפיתוח של המתנחלים הוגשו למנהל האזרחי ולא התקבל שום מענה להן. לאחר מכן, ביולי 2016, הגישו תושבי אל-חאדר יחד עם הארגונים עמק שווה ויש דין עתירה לבג"ץ נגד פיתוח המתנחלים את האתר שנמצא על אדמה פרטית בבעלות פלסטינית. לאור ההיכרות עם העניין הרב שמגלים המתנחלים באתרי עתיקות, התנגדותו של בעל הקרקע הפלסטיני לפיתוח אתר עתיקות באמת הביאר היא מקרה מבחן חשוב ביותר ואמצעי למאבק במגמת ההשתלטות על הקרקעות באמצעות העתיקות שנמצאות שם.

מילון מונחים

חוק העתיקות הירדני (1966) - חוק המסדיר את אופן הטיפול בחפירות ארכיאולוגיות בגדה המערבית. מקורו של חוק העתיקות הירדני בפקודת העתיקות המנדטורית. לאחר כיבוש הגדה המערבית בשנת 1967 ובהתאם לחוק הבינלאומי, התקבע מעמדו של חוק העתיקות הירדני כחוק המגדיר את אופני ההגנה על אתרי עתיקות בגדה המערבית. בשנת 1986 נערכו מספר תיקונים בחוק.

החוק הצבאי (המכונה 'תחיקת הביטחון הצבאי', 1967) - לאחר החלת השלטון הצבאי בגדה המערבית בידי ישראל בשנת 1967 ובהתאם לחוק הבינלאומי, נקבע שאין להחיל את החוק הישראלי על שטחי הגדה המערבית (פרט לירושלים המזרחית, שסופחה לשטחי ישראל ללא הסכמה בינלאומית) ולשמר את החוק הירדני שחל שם עד אז. עד היום, ספר החוקים שעל פיו פעלו בממלכת ירדן ב-1967.5.6 הוא החוק הקובע בגדה המערבית, ולאורך השנים נוספו לו אלפי צווים שהוציא המפקד הצבאי (אלוף פיקוד המרכז). חלק קטן מצווים אלה נגישים לעיון באתר הפרקליטות הצבאית.

קמ"ט ארכיאולוגיה (1967) - לאחר כיבוש הגדה המערבית בשנת 1967, נקבע כי המפקד הצבאי באזור (אלוף פיקוד מרכז) הינו חליף הריבון בשטח עד לתום תקופת הכיבוש הזמנית. המנהל האזרחי הוקם בשנת 1981 בתור גוף מטעם המפקד הצבאי, והוא האחראי ליישום מדיניות של ממשלת ישראל בגדה המערבית ואף לטיפול בבעיות אזרחיות יומיומיות מתחום התכנון, הבנייה והתשתיות. קמ"ט (קצין מטה) ארכיאולוגיה משמש כאחת מזרועותיו של המנהל האזרחי, ואחריותו חלה על הטיפול באתרי העתיקות שבגדה המערבית. במסגרת זו, מפקד קמ"ט ארכיאולוגיה על עבודות פיתוח המסכנות את העתיקות, על מתן רישיונות לחפירה ועל ניהולה וכן על פרסום תוצאותיה.

מונחים ארכיאולוגים

עתיקה - כל חפץ נייד או נייד, כל מבנה או חלק ממבנה או כל מרחב בנוי, אשר מוגדר על פי חוק העתיקות הישראלי כחלק מהתרבות החומרית של תרבויות עתיקות. הקריטריון הקובע מהי עתיקה הוא תאריך היווצרותה: כל חפץ, מבנה או מרחב בנוי אשר נוצר לפני שנת 1700, מוגדר כעתיקה וזכאי לכל הגנה מפני פעולות בנייה ופיתוח שעלולות לפגוע בו.

סקר ארכיאולוגי - האמצעי הנפוץ לאיתור עתיקות. בסקר נעשה חיפוש אחר שרידים ארכיאולוגיים המלמדים על קיומו של אתר ארכיאולוגי בתחומו של שטח נתון. על פי רוב, הממצאים הם חרסים, ראשי קירות הצצים מעל פני השטח או פריטים אדריכליים אחרים. על מנת לערוך סקר ארכיאולוגי, יש לקבל רישיון מטעם קמ"ט ארכיאולוגיה (בישראל יש לקבל רישיון מטעם רשות העתיקות). חשוב לזכור, שרישיון הסקר אינו מתיר חפירה, כי אם סקירתו של השטח הנתון בלבד.

בדיקות ארכיאולוגיות מקדמיות - תכניות לפיתוח אזור עם אתר ארכיאולוגי מחייבות מספר בדיקות מקדמיות לבחינת היקף השרידים הארכיאולוגיים הנמצאים שם. בדיקות אלו מבוצעות במימונו של יזם עבודות הפיתוח והבנייה. ברוב המקרים, היזם בגדה המערבית הוא המנהל האזרחי, ולכן הוא הגוף המממן את הפעילות הארכיאולוגית המקדמית.

חפירה ארכיאולוגית - עבודה שנועדה לחשוף ולתעד אתרים ארכיאולוגיים. מרבית החפירות הארכיאולוגיות מתנהלות כחפירות הצלה: חפירות המתקיימות כשיש כוונה לבצע פעולות פיתוח אשר עלולות לפגוע באתר הארכיאולוגי. חפירות הצלה מנוהלות על ידי קמ"ט ארכיאולוגיה (בגדה המערבית) או על ידי רשות העתיקות (בישראל). העושר הארכיאולוגי בגדה המערבית הוא רב, ועל פי הערכת קמ"ט ארכיאולוגיה נחשפים שרידים ארכיאולוגיים המחייבים חפירות הצלה ב- 70% מעבודות הפיתוח. שאר החפירות הארכיאולוגיות מנוהלות מטעם מוסדות אקדמיים. ייחודן של חפירות ההצלה מתבטא במטרתן לתעד את האתר שנחפר ולהציל משם ממצאים למיניהם. מבני האתר ומתקניו נהרסים לרוב בתום החפירה.

